

Darko Friš¹**Pisma Wencla Šolarja O.S.B. iz Amerike (1895–1911)****»Dragi domači, vem da precej težko čakate na moje pismo«²**

Podoba Amerike je bila v habsburški monarhiji, kamor so spadale tudi slovenske dežele, razširjena in izoblikovana že v drugi polovici 19. stoletja. Takratno predstavo o Ameriki (izraz Amerika je bil tedaj za ZDA splošno v rabi) so v veliki meri oblikovali med ljudmi zakoreninjeni stereotipi iz časov prvih velikih osvajalcev. Saj jih poznate: »Amerika – dežela, kjer letijo v usta pečene piške«, »raj na zemlji«, »dežela zlata, prava Indija Koromandija«. Na splošno pa je veljalo mnenje, da je Amerika dežela neskončnih možnosti, dežela demokracije in svobode,³ in to je ljudem v evropskih deželah kot tudi na Slovenskem v njihovem mračnem, revnem vsakdanjiku vzbujalo hrepenenje po daljni deželi, kjer lahko sanje postanejo resničnost.

Jasnejšo, bolj realno podobo 'sanjske dežele' so si na Slovenskem počasi ustvarjali šele v zadnjih letih 19. stoletja, ko je v Evropo z novimi prometnimi sredstvi in komunikacijami prihajalo vedno več informacij. Slovenci so prve novice o Ameriki prebirali v časnikih, npr. *Bleiweisovih Novicah*, *Zgodnji Danici*, ter kasneje *Slovenskem narodu*, *Slovincu* in še kje. K objektivnejši podobi Amerike so veliko pripomogla tudi pisma duhovnikov slovenskega rodu, ki so delovali preko 'velike luže'. Največkrat so se uredniki časnikov s pisci dogovorili, da napišejo pisma, namenjena za objavo. V nekaj primerih pa se je zgodilo tudi, da so pisma, namenjena ozkemu družinskemu krogu, svojci na prošnjo urednika odstopili časniku za objavo. Bralci so vedno z zanimanjem prebirali opise dolgih in napornih potovanj v 'obljubljeno deželo', pisma so jih seznanjala z ameriškimi geografskimi in etnološkimi značilnostmi, najpomembnejše pa so bile vesti o ameriških razmerah in možnostih za življenje in delo; te so v veliki meri vplivale na marsikatero odločitev za odhod preko 'velike luže' ali proti njem. Ideja o objavi pisem duhovnikov iz Amerike ni bila nova, v časnikih na Slovenskem so jo povzeli po letnih poročilih dunajske misijonske Leopoldinine ustanove (Berichte der Leopoldinen Stiftung im Kaiserthume Oesterreich).⁴

Z razmerami preko 'velike luže' so bili dokaj dobro seznanjeni tudi v cerkvenih krogih, saj so si slovenski duhovniki v Ameriki pogosto dopisovali s cerkvenimi dostojanstveniki v 'stari domovini'. V pismih so opisovali verske razmere svojih rojakov v 'novi domovini' in opozarjali na težak položaj zaradi pomanjkanja slovenskih duhovnikov.⁵ Najpogosteje pa so

¹ Raziskovalno delo v 'Immigration History Research Center, University of Minnesota' v St. Paulu (Minnesota), mi je omogočilo tudi Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije, za kar se mu najlepše zahvaljujem. Na tem mestu bi se rad za vso pomoč zahvalil tudi uslužbencem 'Centra', še zlasti dr. Joeu Wurlu.

² Immigration History Research Center, University of Minnesota, St. Paul (Minnesota), Box Wenceslas Sholar, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 22. januarja 1902.

³ Juliane Mikoletzky, »In Amerika, wo gar viele Dinge auf dem Kopfer stehen...«, ... nach Amerika, Eisenstadt 1992, str. 155.

⁴ O pismih slovenskih duhovnikov v Ameriki, ki so jih objavljali časniki na Slovenskem, glej: Darko Friš, Izseljevanje iz slovenskega prostora in Amerika pod drobnogledom katoliško usmerjenih slovenskih časnikov, Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924, Ljubljana-Celovec-Dunaj, 1995, str. 50–65.

pisma slovenskih duhovnikov iz Amerike potovala na naslove nekdanjih sošolcev, kolegov, prijateljev in še zlasti sorodnikov. Za razliko od zasebnih pisem, so bila pisma, ki so jih objavljali časniki, pisana za javnost, zato so pisci v njih kar preveč zagovarjali znano stališče katoliške Cerkve, strnjeno v pozivu: »Ne v Ameriko!« Tudi pisma, pisana cerkvenim dostojanstvenikom v 'stari domovini', so bila zelo uradna. Javna oziroma službena pisma seveda niso bila tako pristna, zanimiva in privlačna kot pisma, naslovljena na prijatelje in sorodnike v 'stari domovini'. Žal se ravno slednja skorajda niso ohranila.

Med redko ohranjeno zasebno korespondenco sodijo pisma patra Wencla Šolarja⁶ O.S.B.,⁷ ki jo hrani 'Immigration History Research Center, University of Minnesota', v St. Paulu (Minnesota). Ohranjena pisma so pisana med leti 1895–1930, za to razpravo pa sem uporabil samo tista do leta 1911, ko je Wencel prvič po osemnajstih letih obiskal 'stari kraj'. Šolar je svoja pisma največkrat naslovil na vse domače, torej očeta Matijo (Mathiasa), mamo Elis (rojeno Schmid), brata Jakoba (Jaka), svakinjo Antonijo (Tono) (rojeno Kavčič) in pet nečakov: Matevža, Jakoba (Jaka),⁸ Janeza,⁹ Roka in Venclja, ki so živeli v majhni vasi Rudno¹⁰ v hiši številka 22 v Selški dolini na Gorenjskem.¹¹

Za boljše razumevanje vsebine obravnavanih pisem naj najprej na kratko orišem življenjsko pot pisca pisem Wencla Šolarja s krstnim imenom Jurij. Rodil se je 23. aprila 1876 v vasi Rudno na Gorenjskem. Oče je revno kmečko družino preživiljal z delom v gozdu, občasen dodaten zaslužek pa mu je prinašalo izdelovanje sodov, pri čemer sta mu pomagala sinova Jakob (rojen leta 1864) in mlajši Jurij. Med najdenimi dokumenti zasledimo podatek, da si je Jurij kot mlad deček pri delu močno poškodoval levo roko, zato mu je brat Jakob s svojim denarjem omogočil šolanje na nižji gimnaziji v Ljubljani. Ker se je medtem finančni položaj družine poslabšal, Jurij ni imel velikih možnosti za dokončanje študija. Zato je leta 1893 izkoristil priložnost in z opatom Bernardom Ločnikarjem O.S.B., iz Beattyja (Pennsylvania), ki je v 'stari domovini' iskal mlade semeniščnike, odpotoval v Ameriko. V benediktinskemu samostanu St. Vincent, Beatty (Pennsylvania), je dokončal srednjo šolo in kasneje še študij teologije. Redovne zaobljube je sprejel 5. oktobra 1895 in prevzel redovno ime Wencel. V duhovnika je bil posvečen 7. julija 1900, v naslednjih letih pa je služboval v raznih neslovenskih župnijah v državah Pennsylvaniji in Illinoisu. V mlajših letih je misijonaril po slovenskih, hrvaških, čeških, poljskih, nemških, italijanskih in nizozemskih naselbinah širom Združenih držav. V nekrologu, objavljenem v časniku *Slovenec* ob njegovi smrti leta 1942, je bil pokojni Šolar opisan kot »vnet duhovnik, goreč pridigar, razumevajoč spovednik in zelo resen svetovalc v duševnih zadevah.« Leta 1912 je postal učitelj moralnega

⁵Npr.: Škofijski arhiv Maribor, pismo Johna Kranjca lavantinskemu škofu Mihaelu Napotniku, Joliet (Illinois), 25. oktobra 1912, F7/12, št. 5652.

⁶Šolar se je pod pisma podpisoval z Wencel, medtem ko najdemo v literaturi njegovo ime zapisano v različnih oblikah, običajno Wencel, včasih tudi Wenceslav, Wenceslau ali Wenceslav. Tudi priimek Šolar je ponekod zapisan kot Sholar.

⁷Ordo S. Benedicti.

⁸Jakob Šolar (1896–1968), duhovnik, jezikoslovec, literarni zgodovinar, organizator izdajanja ter soavtor učbenikov in prevajalec. – Slovenski biografski leksikon, 3. knjiga, Ljubljana 1960–1971, str. 662–665.

⁹Janez Šolar O.S.B., doktor teoloških ved, duhovnik, nadzornik škofijskih šol v Duluthu (Minnesota). – † P. Wenceslav Šolar, Slovenec, Ljubljana, 10. novembra 1942.

¹⁰Rudno je vasica med Železniki na jugu (3 km) in Dražgošami na severu (3 km), na nadmorski višini 525 m, spada v Selško župnijo (5 km). Izpolnjuje dno kotliča pod strmim južnim pobočjem Jelovice. Dostop do vasi je po cesti ob potoku Češnjice (Rudenščice). Leži na stekališču poti iz vzhodnega področja in osrčja Jelovice. V vasi so se prebivalci preživljali s kmetijstvom in obrtjo, zlasti domačo sodarsko, v Rudnem pa so živeli še lesni delavci in prevozniki. V vasi so bila tudi skladišča lesa, ki so ga tvorili zlasti pozimi iz Jelovice v Škofjo Loko. – Opisi srezov, občin in krajev, Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 588.

¹¹Immigrant History Research Center, St. Paul (Minnesota), Box Wenceslau Sholar, (dalje IHRC).

bogoslovja in prirodoisja na kolegiju St. Bede v mestu Peru (Illinois). Umrl je leta 1942, star 66 let.¹²

Po skrbnem pregledu ohranjene korespondence sem z velikim obžalovanjem ugotovil, da med njimi ni, z izjemo enega samega pisma iz leta 1895,¹³ Šolarjevih pisem iz njegovih zgodnjih študijskih let v Ameriki. Najbrž bi ravno ta pisma v marsičem pojasnila razmišljanja slovenskega mladeniča, ki se je odločil za duhovniški poklic daleč stran od svojcev in domovine, njegovo navajanje na 'novo domovino' in ameriški način življenja. Žal tudi omenjeno pismo ni ohranjeno v celoti, iz prebranega pa veje mladostna mešanica navdušenja nad lastno uspešnostjo pri študiju in obžalovanja, ker je še vedno finančno odvisen od staršev, ki se sami težko prebijajo skozi vsakdan. Vsa ostala ohranjena pisma so bila pisana po letu 1902 in spadajo v Šolarjevo zrelejše obdobje, obdobje Šolarjevega duhovniškega delovanja, zajemajo pa čas do tridesetih let tega stoletja.

Čeprav Šolarjeva pisma sorodnikom v 'stari domovini' niso v celoti ohranjena, lahko z gotovostjo trdimo, da jim je pisal vsaj nekajkrat na leto, zanesljivo pa za god obeh staršev, brata in svakinje, za veliko noč in božične praznike. V njegovo opravičilo lahko dodamo, da je bil Šolar v času delovanja na župnijah ob vsesplošnem pomanjkanju dušnih pastirjev zelo zaposlen, pogosto pa se je odpravljal tudi v misijone. Tako mu dosti časa za pisanje domačim ni ostajalo, resnici na ljubo pa vsaj v začetku svojega mašniškega dela tudi ni bil posebej vnet pisec. Domači so ga za lenobo pri pisanju pogosto karali, sam pa se je v večini svojih pisem iskreno opravičeval za neredno pisanje: »*Dragi domači, vem da precej težko čakate na moje pismo*«¹⁴ (to opravičilo sem uporabil za podnaslov razprave) ali: »*Saj sem vedel da se bote zopet jezili da Vam nič ne pišem*«¹⁵ ali: »*Jaka ne bodi tako len za pisanje kakor jaz, in piši mi kmalu.*«¹⁶ In čeprav je bil sam pri dopisovanju precej nereden, ni nikoli skrival svoje navezanosti na domače in je komaj čakal njihovih razglednic ter pisem. »*Sploh nobenemu ne pišem razen uradno, samo vam, ker vedno tako težko čakam vašega pisma,*« je zapisal v pismu leta 1909.¹⁷

Kakšno podobo Amerike so si lahko iz pisem svojega sina, brata, svaka in strica Jurija Šolarja, benediktinskega patra Wencla, ustvarili v revni kmečki družini Šolarjevih? V pismih iz Amerike najdemo zapise o vseh mogočih stvareh, pomembnih in manj pomembnih dogodkih, sam pa sem poskušal osvetliti podobo Amerike, kot so jo iz pisem razbrali Šolarjevi, na podlagi:

- njegovih opisov duhovniškega dela v Ameriki,
- njegovih vtisov o 'novi domovini',
- njegovega odnosa do priseljenih rojakov in priseljavanja,
- njegovih opisov vsakdanjega življenja priseljencev v Ameriki.

Edino (delno) ohranjeno Šolarjevo pismo iz študentskih let je iz avgusta 1895. Tega leta je Šolar obiskoval klerikat v opatiji St. Vincent's v Beattyju (Pennsylvania), obenem pa je pričeval še s študijem modroslovja.¹⁸ Veliko pove že dejstvo, da je bil Šolar v tistem času

¹² Rev. Vencelj Šolar, O.S.B., Ave Maria Koledar, Lemont (Illinois), 1926, str. 225; Rev. Vencel Šolar umrl, Clevelandška Amerika, Cleveland (Ohio), 4. novembra 1942, str. 1; † P. Venceslav Šolar, Slovenec, Ljubljana, 10. novembra 1942; Darko Friš, Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M., (1907–1928), Viri 6, Objava arhivskih virov, Ljubljana 1993, str. 78.

¹³ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 9. avgusta 1895.

¹⁴ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 22. januarja 1902.

¹⁵ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), februarja 1902.

¹⁶ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 22. januarja 1902.

¹⁷ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Peru (Illinois), 20. maja 1909.

¹⁸ Modroslovje – filozofski študij.

edini klerik slovanskega porekla v semenišču. To je bilo obdobje izjemnega pomena v življenju devetnajstletnega mladeniča, saj je dobil zagotovilo, da se bo v najkrajšem času redovno zaobljubil. Kako trdna je bila njegova želja postati redovnik, dokazujejo naslednje besede: »Čakam ta dan tako težko, da morda še nobenega ne tako v življenju.« Žal v pismu ne izvemo veliko iz vsakdanjega življenja mladega semeniščnika in o načinu življenja preko velike luže. Pismo je vzneseno, polno mladeniškega navdušenja, devetnajstletni Šolar pa je v pismu posebej omenil: »Tudi kaditi smemo – enkrat – na dan!!! Bolje malo kot nič,« in s tem domačim naznanil: »Poglejte, sem že odrasel.« Zaskrbljene starše je potolažil, da mu gre dobro, da je srečen, moti da ga samo strašna poletna vročina. V nadaljevanju pa je pismo manj razigrano. Med vrsticami lahko razberemo, da povsem srečen le ni bil. Mučila ga je predvsem revščina, saj je kljub temu, da je bilo v semenišču poskrbljeno za hrano in obleko, živel vse prej kot v izobilju – kupiti si ni mogel niti brevirja.¹⁹ Pri tem se je najbolj zavedal mučnega dejstva, da je še vedno odvisen od sicer skromne denarne pomoči domačih (tudi za nakup brevirja), obenem pa jim zagotavlja, da »če bi doma morali trpeti pomanjkanje, ne bo me veselilo prav nič.« V zadnjem delu pisma obžaluje, ker je bil v otroštvu »nepokojen, nagajiv in čuden,« še enkrat se očetu in materi zahvali za vse, kar sta mu dobrega storila in jima obljubi povračilo za vsa odrekovanja.²⁰

Šolarjevo poslanstvo v Ameriki je bilo predvsem dušno pastirstvo, ki ga je opravljal z največjo vero in notranjim žarom, zato je v pismih domačim opisovanju svojega dela namenjal veliko prostora. Tako je opisoval ameriške cerkvene razmere, delo na župniji, misijsko delo... Po posvetitvi v duhovnika je ostal v samostanu v Beattyju (Pennsylvania), kjer je dokončal šolanje, v upravljanje pa so mu dodelili dve okoliški župniji. V večjo izmed njih je bilo vključenih 800 družin različnih narodnosti z okoli 5000 župljani,²¹ tako da je leta 1905 za veliko noč opravil kar 4853 spovedi v osmih različnih svetovnih jezikih.²² Ker ni imel pomočnika, je bilo že upravljanje te župnije zelo naporno, obenem pa je v sosednji župniji nadzoroval gradnjo nove cerkvene zgradbe. Poleg vodenja gradbenih del je bila najpomembnejša naloga župnika zbrati zadostna sredstva (6.000 dolarjev – okoli 24.000 kron) za dokončanje začete delo – to pa je bilo vse prej kot lahko opravilo. V Ameriki, kjer so za razliko od evropske ustaljene prakse verniki svoje župnije vzdrževali sami, so zbirali sredstva za delovanje župnije na (za evropske razmere) precej nenavadne načine. V Šolarjevi župniji med drugim tudi z župnijskim piknikom – »na zabavi, pri kateri ljudje jedo in pijejo in denar zapravljajo za cerkev« – kot ga je opisal poleti 1902 v pismu domačim. Ker je bil Šolar mlad in zagnan, je v zelo kratkem času žel velike uspehe. Čeprav je bil za vsa dela prepuščen lastni iznajdljivosti in marljivosti, sta se obe zaupani mu župniji uspešno razvijali in tudi župljani so se v kratkem času izredno navezali nanj.²³

Leta 1907 so Wencla Šolarja iz Beattyja (Pennsylvania) premestili v slovaško-poljsko župnijo v Vandergrift (Pennsylvania). Župljani Beattyja se, tako lahko razberemo iz pisma, z njegovo premestitvijo niso strinjali, pa tudi za njega je bila ločitev težka. Vendar druge rešitve ni bilo, nekdo od redovnih bratov je moral prevzeti župnijo, ki je ostala brez duhovnika, saj bi v nasprotnem primeru benediktinci župnijo v Vandergriftu izgubili. V novi župniji je imel Šolar manj dela kot do tedaj, pa še to je bilo bolj enolično. V samostanu v Beattyju, kjer je živel vseh štirinajst let od prihoda v Ameriko, je imel »prijateljstvo na izbiro«, medtem ko je v župnišču v Vandergriftu živel le z redovnim bratom. Šolar je bil preveč goreč duhovnik, da ne

¹⁹ Brevir, molitvenik za vsakdanje obvezne molitve duhovnikov.

²⁰ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 9. avgusta 1895.

²¹ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. avgusta 1902.

²² IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 11. julija 1905.

²³ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. avgusta 1902.

bi novega delovnega mesta sprejel kot nov izziv na svoji duhovniški poti, tudi pritoževal se v pismih domačim ni veliko. Kljub temu pa je z očitnim obžalovanjem zapisal, da upa, da se bo na nove župljane čimprej navadil, da pa mu je obenem v veliko tolažbo, da je novo delovno mesto le okoli 60 km ali »*dve in pol uri z vlakom oddaljeno od doma.*«²⁴

V benediktinskem redu je zaradi naraščajočega problema pomanjkanja novih duhovnih poklicev pogosto prihajalo do premeščanja redovnikov, ki so upravljali župnije. Že dve leti kasneje se je Šolar ponovno selil, tokrat v mesto Peru v državi Illinois. Tudi v novi župniji ga je čakalo veliko nedokončanega dela, saj je orkanski veter do tal podrł cerkveno zgradbo. Šolar se je gradnje lotil z veliko zagnanostjo in je domačim v pismu podrobno opisal svoje načrte, po katerih naj bi zidove zaradi večje trdnosti podprli z železnimi tramovi, poleg nove cerkve pa je nameraval zgraditi tudi župnišče.²⁵ V Peruju se je Šolar dokončno ustalil in v mestu deloval vse do svoje smrti.

Poleg vsakdanjega dela na župniji je Šolar vedno rad in z velikim veseljem potoval po misijonih,²⁶ ki so ga vodili širom Združenih držav. Enega najbolj občutenih in iskrenih pismem je pisal domačim leta 1905, ko je na misijonu v prostranih gozdovi, 400 kilometrov oddaljenih od Beattyja (Pennsylvania), spovedoval slovenske rojake – gozdarje. Pismo preveva ganjenost in globoka navezanost na »*svoje ljudi*«, ko opisuje, da je bila preprosta lesena baraka pretesna za vse, ki so se želeli spovedati v materinem jeziku, med njimi pa so bili tudi takšni, ki že leta niso bili pri spovedi. Šolarja so rojaki v baraki prenočili in »*čeravno je bilo ljudem žal, da mi ne morejo dati boljše postrežbe, vendar sem se jaz počutil bolj srečnega med temi ljudmi kot pa v mestni družini.*« Tako slovenskim gozdarjem kot njemu je srečanje ostalo globoko v srcu. Večer so preživeli v obujanju spominov na 'domači kraj' in se odpravili k počitku šele po polnoči. »*Maram reči, da je to eden najsrečnejših dnevov, kar sem postal duhovnik,*« je zapisal v pismu bratu Jaki.²⁷

Po drugi strani pa je imel Šolar, ki so ga poleg poklicnega dela zelo zanimale tudi obče znanosti, predvsem zgodovina in geografija, izreden smisel za opazovanje in opisovanje vsega novega, kar je videl na svojih potovanjih. Na misijonih je imel odlično priložnost podrobno spoznati svojo 'novo domovino', o svojih spoznanjih in doživetjih pa je rad pisal domačim v 'stari kraj'. Med bolj zanimive spadajo zapisi s potovanja na misijone med slovenske priseljence v državo Minnesota januarja leta 1902. Pot, ki je bila dolga 1233 milj ali »*3 krat toliko daleč kot od Rima do vas,*« je vlak prevozil v 33 urah. Ni pa bila samo hitrost tista, ki je navdušila potnika, prevzela ga je predvsem udobnost potovanja. Vlak, ki je imel električno razsvetljavo, spalnik in restavracijo, se ni mogel primerjati s tistimi, ki jih je poznal od doma. »*Tukaj naši vlaki so vse drugačni kot pri Vas. Tam na Kranjskem mora človek sedeti na dilah, da še celo v kravjih vozovih,*« je zapisal. Na poti se je Šolar ustavil v Chicagu, ki je bil tudi za takratne ameriške razmere »*velikansko mesto.*« »*Tukaj v mestu Chicago lahko hodiš ure in ure po jedni in isti cesti in ne prideš do konca. Dober pešec bi moral hoditi 9 ur na dolgo in 8 ur na široko predno bi mogel reči, da sem prehodil Chicago.*« Poslovne zgradbe v mestu so bile ogromne, »*resnično taka hiša katero bi komaj postavil v Rudensko dolino je samo 28 nadstropij velika.*« Šolarju, navajenemu manjšega mesta in počasnejšega življenjskega ritma – »*tam nobeden počasi ne hodi, vsak leti, leti*« – se je zdelo,

²⁴ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 7. oktobra 1907.

²⁵ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Peru (Illinois), 20. maja 1909.

²⁶ Duhovniki po predpisih krajevnega škofa ali opata opravljajo duhovne vaje ali misijone. Misijoni se organizirajo tudi za tiste vernike, ki zaradi svojih življenjskih razmer niso deležni splošne ali redne pastoralne skrbi. – Zakonik cerkvenega prava – Codex iuris canonici, sestavljen po ukazu papeža Pija X. in razglašen z oblastjo papeža Benedikta XV., Ljubljana 1944, kanon 770 in 771, str. 333.

²⁷ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 11. julija 1905.

da ljudi na cestah kar mrgoli, vozovi in železnica pa so po njegovih besedah povzročali takšen »ropot in krik, da človeku, ki tega ni vajen, se kar vrti v glavi.« Na Šolarja, ki je leta 1902 že devet let bival v Ameriki, je mesto, v katerem je po njegovih ocenah živel preko 2 milijona ljudi,²⁸ napravilo veličasten vtis. Samo predstavljamo pa si lahko, kakšne predstave je njegovo pisanje vzbudilo pri domačih v 'stari domovini'.

Posebej zanimiva in doživeto napisana so bila tista pisma, v katerih je Šolar opisoval tehnične iznajdbe in dosežke industrijsko hitro razvijajočega se 'novega sveta'. Leta 1907 je v pismu bratu omenil svojo prvo vožnjo z »avtomobilom, vozom brez konja«, kot ga je imenoval. Jekleni voz je bil za tedanji čas izredno hiter, 54 kilometrov je prevozil v eni uri in 25 minutah. Zanimivo pri tem pa je, da je 'Amerikanec' Wencel, ki je do tedaj običajno potoval z vlakom, svoj prvi avtomobilski podvig opisal presenetljivo na kratko, mimogrede, brez posebnega navdušenja.²⁹ Da je v kratkem času ljubezen do »mašine« tudi njega prevzela, pa lahko razberemo iz pisma leta 1909, ko z največjim žarom hvali motocikel, svojo novo pridobitev: »Ne ustraši se nobenega klanca in nosi me od kraja do kraja prav hitro.« Wencel je v prvih mesecih z motociklom vsak dan prevozil tudi do 50 kilometrov,³⁰ njegovo navdušenje pa je pri bratu Jaki, ki motocikla ali avtomobila še ni videl, v krajih na Gorenjskem pa so bila v tem času redka celo kolesa, vzbudilo veliko radovednost in začudenje. V manj kot mesecu dni, kar se do tedaj še ni pripetilo, je odpisal in želel izvedeti še več zanimivih podrobnosti o bratovem 'jeklenem konjiču'. Ta je svojo »mašino« opisal kot »res pripravno stvar«, jezil se je le zaradi slabih cest, saj v državi Illinois z njim ni mogel voziti niti štirideset kilometrov na uro ali »nekako 20 km v 35 minutah.« Razrite illinojske ceste je primerjal z rudensko potjo pred petnajstimi leti, obenem pa je bil prepričan, da bi lahko na dobrih evropskih cestah vozil s svojo »mašino« dvakrat hitreje: »Boljše ceste so v Ameriki baje začeli graditi na vzhodu, toda vzelo bo še mnoga leta, preden bode imela evropejske ceste. /.../ Amerika je seveda še premlada za take stvari,«³¹ je zapisal.

Brata Jako pa niso zanimali samo avtomobili in motorji, temveč ga je kot kmečkega človeka, ki se je preživljal z delom na zemlji, zanimal predvsem ameriški način poljedelstva in živinoreje. Leta 1909 je brata, ki je takrat služboval v Peruju (Illinois), v pismu spraševal, »koliko živine imajo kmetje in kako obdelujejo polje.« Wencel je bil vesel njegovega zanimanja, zato mu je poskušal kar najpodrobneje opisati razmere v Illinoisu, kjer je bilo po njegovih ocenah poljedelstvo dokaj dobro razvito (z glavnima poljščinama koruzo in ovsom), medtem ko so se z živinorejo intenzivneje ukvarjali v zahodnih in osrednjih ameriških državah Teksasu, New Mexicu, Arizoni, Oklahomi, Kansasu in Wyomingu. Šolar se je zavedal, da si brat ne predstavlja, kje ležijo posamezne države, zato mu je svetoval, naj jih poišče na zemljevidu. Živinorejci v Illinoisu so mlado živino kupovali v omenjenih državah, jo zredili in prodali v Chicago. Večinoma so redili vole, krave pa le toliko, kolikor so potrebovali mleka. Prevladovale so štiri pasme: govedo rdeče barve brez rogov, govedo rdeče pasme z belimi nogami in glavo, govedo črno-bele barve, med molznicami pa je bila priljubljena majhna sivo-rdeča pasma. Živino so pasli celo leto na prostem, od jeseni pa na koruznih poljih, kjer so pred tem pobrali storže. Zemlja v Illinoisu je bila zelo mastna, črne barve, skoraj brez kamenja, zato je potrebovala le malo gnojenja. 'Navaden' kmet (Šolar ni uporabljal izraza farmar) je imel 160 oralov³² zemlje, 25 in več volov, nekaj krav in 8 do 10 konjev. Večji kmetje pa so imeli ogromna posestva, že sosedovo je bilo veliko celih 9 km² in

²⁸ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), februarja 1902.

²⁹ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 7. oktobra 1907.

³⁰ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Peru (Illinois), 20. maja 1909.

³¹ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Peru (Illinois), 24. julija 1909.

³² 1 oral = 0,575 ha.

ravno kot »*Rudensko polje*«. Na zahodu Amerike so bile po Šolarjevem pisanju farme še večje, nekatere velike kot cela Gorenjska, njihove lastnike so zato imenovali 'kmetijski kralji'. Zemljo so obdelovali z velikimi »*mašinami*«, ki za ameriške razmere niso bile posebej drage, zato jih je imel vsak, tudi najmanjši kmet. Tudi za spravlanje koruze so uporabljali stroje, ki pa so bili dosti dražji in so stali okoli 5.000 dolarjev, zato so jih kmetje po potrebi najeli. Wencel je bratu postregel tudi s podatkom o donosu žita in njegovi ceni, iz katere je razvidno, da je bilo kmetovanje v Ameriki sila donosen posel.³³ Manj pa je razglabljal o tem, da v kmetijstvu, prav tako kot v vsakem drugem poslu v Ameriki, ni bilo lahko obogateti. Najuspešnejši pri tem so bili veliki posestniki iz družin, ki so kmetovale in imele zemljo v lasti že več generacij, mali kmetje pa so se morali za svoj kos kruha pošteno potruditi, prav tako kot drugod.

Da bi svoje domače bolje seznanil s preteklostjo in zgodovinskim razvojem Združenih držav Amerike, z njenimi privlačnostmi in posebnostmi, je Šolar pogosto pisal o življenju ameriških staroselcev. Ker so v Rudnem z velikim zanimanjem prebirali zgodbe o 'rdečih Indijancih', je pismom velikokrat dodal razglednice s podobami staroselskih poglavarjev in motivi iz njihovega življenja.³⁴ Leta 1909 mu je brat Jaka v pismu prenesel prošnjo nekega neimenovanega kanonika, ki je želel, da bi mu Wencel poslal nekaj »*staroselskih stvari*«, loke, puščice in podobno. Nenavadni želji zbiralca, indijanskega navdušenca, je Wencel rad ustregel. Poslal mu je kamnite osti za puščice in sekire, ki jih je bilo po njegovih besedah moč najti kjerkoli na poljih, še zlasti pomladi, ko so bila sveže zorana, zemlja pa sprana od dežja. Tudi ostale zelene stvari je obljubil, da pošlje, saj jih je bilo mogoče v Ameriki marsikje kupiti, le nekaj več časa je potreboval.³⁵

Na svojem popotovanju leta 1902 je Šolar obiskal škofa slovenskega rodu Jakoba Trobca v mestu St. Cloud v državi Minnesota. V pismu domačim je precej nostalgичno zapisal: »*Srečal sem se s samimi Kranjci duhovniki in semeniščniki; človek bi bil mislil, da sem na Kranjsko zašel.*« V Minnesoti je za nekaj dni obiskal slovensko naselbino v St. Stephenu (Rice) z eno najstarejših slovenskih župnij preko 'velike luže', župnijo sv. Štefana, ki jo je vodil škofov nečak Janez Trobec. V župnijo je bilo vključenih 65 trdnih gorenjskih kmetov, ki so imeli velike kmetije s 30 do 50 kravami. O njih je bil Šolar mnenja, da so »*fajn ljudje*«. Glavni vzrok Šolarjevega potovanja v oddaljeno Minnesota pa je bila posvetitev Frančiška (Francisa) J. Ažbeta³⁶ v St. Cloudu, ki ga je tako kot Šolarja leta 1893 v Ameriko pripeljal pater Bernard Ločnikar. Nova maša, ki jo je Ažbe daroval v St. Stephenu, je na Šolarja naredila izjemen vtis, saj je imel na prijateljevi slovesnosti prvič po devetih letih priložnost pridigati v slovenskem jeziku. »*Ko sem se moral ločiti, mi je bilo malo hudo. Tako lepih časov tako domačih v Ameriki še nisem vžival. /.../ To pismo sem posvetil mojemu potovanju. Na vaše pismo odgovorim, kakor hitro pride,*«³⁷ je poln domotožja sredi tujega sveta in tako daleč od domačih zapisal v pismu mladi redovnik.

³³ Prav tam.

³⁴ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 18.–28. avgusta 1908.

³⁵ IHRC, pismo Jurija Šolarja bratu Jaki, Peru (Illinois), 24. julija 1909.

³⁶ Francis (Frančišek) J. Ažbe je bil rojen 13. oktobra 1875 v Javorjah nad Škofjo Loko. V ZDA je prišel leta 1893 in študiral na St. John's University v Collegeville (Minnesota), v semeniščih St. Vincent Seminary, Beatty (Pennsylvania) in St. Paul (Minnesota). V duhovnika je bil posvečen leta 1902 in služboval v St. Stephenu (Minnesota), Lebanonu (Pennsylvania), Steeltonu (Pennsylvania) in Waukeganu (Illinois). Bil je duhovni vodja Kranjsko slovenske katoliške jednote in urednik mladinskega katoliškega lista Angelček. – Darko Friš, Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M., (1907–1928), Viri 6, Objava arhivskih virov, Ljubljana 1993, str. 65.

³⁷ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), februarja 1902.

'Kranjski' priseljenci so se po Šolarjevih besedah v Ameriki najraje zaposlovali v 'fabrikah', kjer plačilo ni bilo tako dobro, vendar pa manj naporno in nevarno kot v rudnikih. Marsikaterega slovenskega priseljenca pa je pri iskanju zaposlitve pot zanesla v prostrane ameriške gozdove, kjer so si služili kruh z najrazličnejšim fizičnim delom.³⁸ Ker niso imeli verske oskrbe, malo pa tudi zaradi spomina na domače, ki so se v 'stari domovini' preživljali z delom v gozdu, se je Wencel ustavljal pri njih na svojih misijonih. Enega izmed obiskov rojakov – gozdnih delavcev – v državi Wisconsin je zelo doživeto opisal v pismu domačim leta 1905. Že potovanje je bilo vse prej kot udobno. Da bi dosegel cilj, je moral Šolar od zadnjega naseljenega kraja še tri ure jahati konja, nato pa se pol ure po blatni poti prebijati skozi gosto podrastje, da je prišel v gozdarsko naselje, kjer je delalo 98 slovenskih gozdarjev. Gozdni delavec je v teh krajih dnevno zaslužil 30–40 kron, njihovo delo pa ni bila sečnja in spravlanje lesa, najeli so jih za to, da z dreves trgajo lubje. Šolar je bil zgrožen, saj je vedel, da bodo s takšnim ravnanjem gozd v najkrajšem času popolnoma uničili, v pismu pa je zapisal: »Meni se pravzaprav zdi greh in sem jim to tudi rekel, da nobeden ne bo šel v nebesa.« Njegove grožnje seveda niso zalegle, takšno uničevanje narave je bilo v Ameriki pogosto in brez vsake vesti. »Prava kuga za gozd. Milje in milje /.../ se lahko človek vozi z vlakom in ne bo videl nobene hiše, nobene kmetije, nobene velike smreke ali sploh drevo, samo malo grmičevje in skale. /.../ Svet je tako zanič, ker je vse kamnito in peščeno. Edina vrednost leži pod zemljo, in to je olje in plin,«³⁹ je prizadeto pisal Šolar. Slovenskim priseljencem pa je gozd dajal vsakdanji kruh in čeprav relativno dobro plačani, so živeli v nemogočih razmerah, saj jih je 30 ali celo 50 živelo v eni baraki, revne obroke jim je kuhala lastnica z možem, prati pa so si morali sami.⁴⁰

Še natančnejši opis bivalnih razmer gozdnih delavcev je najti v pismu iz leta 1908. Tega leta je Šolar vodil misijone pri hrvaških priseljencih »... med najvišjimi gorami, kar sem jih v Ameriki videl. Bile so strme in visoke kakor npr. vaš Kovaški vrh ali Miklavževa gora,« je z občudovanjem zapisal Šolar, navajen nepreglednih ravnin Pennsylvanije. Veleposestnik, ki je imel v lasti gozd, večji kot pol Gorenjske, je speljal železnico v osrčje gozda, kjer je nekaj sto delavcev posekalo vse dreveje. Poseko je preraslo grmičevje, pogosti požari, ki so divjali ure in ure, pa so na več mestih uničili vse rastlinstvo. Pokrajina, mimo katere je potoval Šolar, je bila zato žalostna na pogled, mrtva in ožgana. Drvarska naselbina, cilj Šolarjevega misijona, je bila na drugem koncu gozda, v dolini sredi gora, oddaljena štiri ure hoda do najbližjega človeškega bivališča. Šolarja je na zadnji železniški postaji pričakal lastnik gozdarske bajte z najetim vozom, s katerim sta se peljala dobro uro skozi goščavo. Potovanje pa ni minilo brez nezgod. Voz je moral na poti prečkati reko, »široko in deročo kot Sora v Selcih,« kot jo je opisal Šolar v pismu. Na sredi kamnite struge so se v deroči vodi konji zaustavili, voznika pa je zagrabila panika. Napeti položaj je rešil Šolar, ki je v pismu takole opisal svoje pogumno dejanje: »Nekaj časa sem stvari gledal mirno, potem me je pa potrpežljivost zapustila kar na enkrat, zagrabilim vajeti in udarim po konjih, da so se kar zvilili in šlo je ne počasi ampak hitro. V kratkem smo bili na suhem.« Na drugi strani jih je ponovno čakal vlak, vendar ne razkošen in hiter, s kakršnim se je vozil po državah Illinois in Minnesota leta 1902, temveč tovorni vlak, namenjen za prevoz hlodov. Lokomotiva je bila počasna, toda zmogljiva, saj je lahko vlekla 20 vagonov brez strehe, le z opornicami ob strani, polnih hlodov, in premagovala izredne strmine. En vagon je imel nosilnost 12 do 16 hlodov, debelih od 70 do 90 centimetrov. Ker so se vračali v drvarsko naselbino, je bil vlak prazen, nanj so naložili le nekaj vreč moke, nekaj zabojev živil ter obvezni sodček žganja. Tako otovorjen jih je vlak po

³⁸ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. aprila 1906.

³⁹ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 11. julija 1905.

⁴⁰ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. aprila 1906.

polžje pripeljal na cilj. Sredi naselbine je stala skromna bajta, zbita iz desk, velika kakšnih 20 korakov. V pritličju je bila obednica z dvema dolgima mizama in kuhinjo ter gospodarjevo izbo, kjer je spala njegova družina. V spodnjih prostorih je bilo še skladišče za blago, tobak, obuvala, obleke in druge potrebščine, ki jih je lastnik nabavil v mestu in prodajal delavcem. V prvem nadstropju pa je bila velika skupinska spalnica, kjer so »na žimicah na tleh spali delavci, kar oblečeni in pokriti le z kocem,«⁴¹ je Šolar končal svoje pismo o težkem življenju gozdnih delavcev v Ameriki.

Misijonsko delo med revnimi priseljenci pa mu je prineslo tudi marsikatero še bolj grenko doživetje. Tako piše v pismu leta 1907, da si je prvič želel, »da materinega jezika sploh ne bi slišal.« »Eden na pol slep, na pol pijan s harmoniko pod pazduho je izstopil na bližnji postaji. Edino, po čimer sem spoznal, da je Kranjec, je bilo to, da se je prav po kranjsko pridužil. Najrajši bi ga bil tako usekal za uho, da bi bile to zadnje besede, ki jih je spregovoril. Pa takšni so po večini Kranjci tu pri nas. Dobri in pošteni delavci ostanejo doma, k nam pa sodi skoro sama sodrga, ljudje, ki so večinoma pijanci in brezverci. Seveda ne vsi, jih pa je zelo veliko,« je z obžalovanjem pripomnil in pristavil, da v okolici mesta Vandergrifta v državi Pennsylvania, kjer je služboval, Gorenjcev sicer ni veliko, saj so se raje naseljevali v severnejših državah, da pa mu je znano, da v pennsylvanijskih mestih živi veliko Dolenjcev in Notranjcev, ki so našli delo v najrazličnejših »fabrikah«.⁴²

V pismih, ki jih je pošiljal domačim, lahko pogosto preberemo, kakšno je bilo njegovo mnenje o izseljevanju rojakov v Ameriko. V njih ni zaslediti pretiranega navdušenja nad ameriškimi razmerami, ki so bile po njegovi oceni na sploh izjemno neugodne za priseljevanje. Največkrat je razmere v 'novi domovini' opisoval v takšnem tonu kot v pismu iz leta 1907: »Časi so zelo slabi, kaj bo, ne vem. Dobrih časov nadejati se še ni do jeseni ali pa do novega leta, ko bo prezident izvoljen. Politične zadeve so zelo zamotane.«⁴³ Bolj s pozitivnim duhom prežeto je le pismo iz leta 1906, ko piše o veliki rudarski stavki, ki se je je udeležilo 69.000 v sindikat povezanih rudarjev v državi Pennsylvaniji. Menil je, da stavka ni bila potrebna, tako pa naj bi mislila tudi večina od 500.000 rudarjev v državi Pennsylvania. Po njegovem mnenju so bili delavci dovolj dobro plačani, tako da so lahko ob zmernem življenju celo kaj privarčevali. »Seveda delati je treba. Za delovnega človeka in pridnega ima naša Amerika vedno dovolj kruha,«⁴⁴ je Šolar optimistično opisal položaj v Ameriki svojim domačim. V večini drugih pisem pa ameriške razmere slika veliko bolj črno. Tako je leta 1909 pisal, da državo pestijo velika nezaposlenost in strašna draginja. Delavec je zmožen shajati »le če /.../ zasluži 3 do 4 dolarje na dan,« takšen zaslužek pa je bil zelo redek.⁴⁵

Kljub temu, da je svojim rojakom odsvetoval izseljevanje preko 'velike luže', pa si je Šolar nadvse želel, da bi se mu v Ameriki pridružil kateri izmed nečakov. O svoji veliki želji je bratu Jaki leta 1902 zapisal: »Povem vam, da misel na Tvoje fante Jaka mi dava veliko tolažbo, misleč, da ne bom sam popolnoma sam v redu sv. Benedikta. Mislim, da pridem sam ponje in kolkor mi jih date, toliko jih bom vzel.«⁴⁶ V naslednjih letih je budno spremljal razvoj svojih nečakov in si, ko so se naučili brati in pisati, dopisoval tudi z njimi.⁴⁷ Vsa leta je svojega brata vzpodbujal, da naj svoje sinove pošlje v šole in se skupaj z domačimi veselil njihovega uspeha. Tudi sam je po svojih močeh pomagal pri njihovem šolanju, leta 1911 pa

⁴¹ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 18.–28. avgusta 1908.

⁴² IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 20. aprila 1907.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. julija 1906.

⁴⁵ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Peru (Illinois), 24. julija 1909.

⁴⁶ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 22. januarja 1902.

⁴⁷ Npr.: IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 7. oktobra 1907.

uresničil svojo dolgoletno željo in v Ameriko odpeljal nečaka Janeza Šolarja – bodočega duhovnika.⁴⁸

Da je bil Šolar iznajdljiv ter podjeten in ga je poleg duhovniških opravil zanimalo še dosti najrazličnejših stvari, priča veliko zapisov iz njegovih pisem. Vedno se je z navdušenjem lotil nove naloge, jo preučil in skušal izpeljati kar najbolje. Ker so bile zaradi neugodnih razmer v Ameriki težave tudi pri priskrbi mašnega vina, se je Wencel Šolar v času svojega službovanja v Peruju (Pennsylvania) lotil vinogradništva. Čeprav ni imel nobenih izkušenj z doma (na Kranjskem je bilo bolj v navadi kuhanje žganja), je po svojem pripovedovanju pridelal letno 6500 litrov dobre kapljice, ki naj bi bila kot olje in »težko da bi pil boljše vino na Kranjskem.« Njegovemu uspehu so se najbolj čudili priseljenci iz Dolenjskega, »ko sem vendar Gorenc,« kot je zapisal. Vino, ki so ga pridelali Dolenjci, je bilo po njegovi oceni neprimerno slabše, ker gojenja niso prilagodili razmeram v 'novi domovini'. »Njim ne rata,« je zapisal. »To pa zato ker ga delajo, kakor so ga delali stari očetje v stari domovini.« Njegovi domači so doma pridelovali žganje, za katerega je Wencel zapisal, da se mu ob vinu ne prileže več in da ga ob obisku 'starega kraja' ne bo veliko pil. Pa tudi žganje, ki so ga kuhali v Ameriki, se mu je zdelo boljše, ker so ga shranjevali v žganih hrastovih sodih. »Potem je že za pit v enem letu, boljše pa je šele v 10 letu. Da saj res, kdo bo pa čakal 10 let!!« je končal modrovanje o pijači Wencel Šolar.⁴⁹

Šolarjeva največja strast, ki jo je prinesel že iz 'stare domovine', pa je bil lov. Navdušena lovca sta bila tudi oče in brat, zato je po letu 1902, ko mu je opat dovolil nakup »puške prve vrste«, v svojih pismih na dolgo in široko razpredal o lovskih dogodivščinah. Leta 1902 je v pismu očetu zapisal: »Moj Bog oče imejte malo usmiljenja z ubogimi srnami in z menoj. Meni se kar sline cede, pa kaj se hoče. Ko bi bil doma vam bi morda lahko kazal, kako morate streljati, ker pa sem tu v Ameriki, vam moram le pisati, in to mi ne bote verjeli.«⁵⁰ V pismih je opisoval divjad in način lova v Ameriki, silno pa se mu je tožilo po lovu v 'stari domovini': »Rad bi pa res z vami šel na lov na srne in gamse in ko pridem domov, se bova lotila enega srnjaka.«⁵¹ Zanimiva je tudi dogodivščina, ki jo je opisal v pismu očetu leta 1908, ko se je na misijonu srečal iz oči v oči s štirimi medvedi. Nezgoda se je srečno končala, napet zapis pa se konča takole: »Vendar po resnici rečeno ni mi bilo vse jedno pri srcu. Ne vem, kakšen sem bil v obraz, vendar to vem, da govoriti nisem mogel v prvem trenutku. Ko so nas zagledali, so pospešili korake po hribu.« Šolar, strasten lovec, pa ni mogel iz svoje kože, saj si je čez nekaj trenutkov zaželel dobre puške, vendar se je zavedal, da je ne bi smel uporabiti, saj je bil poleti lov na medvede prepovedan, pa tudi koža ne bi bila nič prida. »Pa čakajte mi, če dobim možnost v jeseni, bom poskusil kaj dobiti,« je končal lovsko zgodbo Wencel.⁵²

Šolar pa ni bil samo lovec, temveč tudi strasten ribič, in če je bilo le mogoče, je počitnice izkoristil tudi za ribolov. Leta je 1907 namakal trnek v priljubljenem jezeru Erie, oddaljenem 700 km od njegove tedanje župnije v Vandergriftu (Pennsylvania).⁵³ Ribolovu se ni mogel upreti niti na svojih misijonskih potovanjih. Leta 1908 je vodil misijone med slovenskimi gozdarji v Pennsylvaniji in z njimi lovil postrvi. Na poti proti domu se je zaustavil tudi na svoji priljubljeni izletniški točki ob jezeru Erie, vendar je bilo na njegovo žalost še prezgodaj, saj ribe »niso cukale.«⁵⁴

⁴⁸ IHRC, pismo Janeza Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 11. septembra 1911.

⁴⁹ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Peru (Illinois), 1925, natančen datum ni znan.

⁵⁰ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 22. januarja 1902.

⁵¹ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 21. februarja 1902.

⁵² IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 18.–28. avgusta 1908.

⁵³ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 7. oktobra 1907.

Poleg lova je bilo Šolarju v največje veselje, da je svoje lovske trofeje, ki jih je sam nagačil, izobesil v svojem domovanju. Zaradi preobilice dela, včasih pa tudi pomanjkanja vztrajnosti, kot je zapisal očetu leta 1902, pa je velikokrat prosil, da so mu nagačene trofeje poslali iz 'stare domovine'. »*Kuno sem prejel; krasna žival; in ko vam tole pišem, stoji zraven mene, me tako grdo gleda, kot bi se na ves svet jezila, posebej pa na vas, ki ste jo ustrelili,*« je hvaležno zapisal v pismu očetu, ki mu je dodal »*en papir (bankovec, op. D.F.), ki vam bo vse povrnil in še več, kot bi za kožo dobili.*«⁵⁵ V pismu leta 1906 lahko preberemo, da je Šolar pozimi nagačil dve angora kozi, volka, kapitalno jelenovo glavo in 42 ptičev, vendar teh živali ni naložil sam, dobil jih je večinoma iz sosednje Kanade.⁵⁶ Da bi dopolnil lovsko zbirko pa je leta 1907 domače prosil, da mu pošljejo še gamsa ali jazbeca.⁵⁷ Zanimivo je, da so mu domači v Ameriko pošiljali tudi različno rastlinje, značilno za kranjski svet, npr. praproto leta 1908, v pismu pa lahko preberemo, da »*dolge poti preko 'velike luže' ni prenesla najboljše.*«⁵⁸

Kot dober opazovalec je znal Šolar z veliko mero humorja pisati tudi o zgodah in nezgodah iz čisto vsakdanjega življenja 'svojih faranov'. Tako lahko v njegovem pismu najdemo zanimiv opis pripadnic 'lepšega spola' in njihovega oblačenja v 'novi domovini'. Sklepamo lahko, da mu lišpanje in lepe obleke niso bile posebej pri srcu, saj je za veliko noč leta 1907, ko je bilo sila slabo vreme, zapisal, da so se »*babe /.../ od jeze skoraj jokale. Kupile so si tako drage in krasne in lepe klobuke za veliko noč, pa jih nositi niso smele ali mogle. 'Jeheta' kako sem se smejal.*« »*Prav jim je, zakaj se tako šopirijo,*«⁵⁹ je z rahlim posmehom pospremil svoje poglede na žensko modo v Ameriki Wencel Šolar.

Pošiljanje denarja in drobnih daril svojem in prijateljem v 'stare domovino' je za večino 'Amerikancev' pomenilo obvezo, skoraj zakon. In pri tem so Slovenci, po pisanju ljubljanskih časnikov *Slovenec* in *Glas Naroda*, med priseljenci sloveli kot eni najbolj vestnih pošiljateljev denarne pomoči.⁶⁰ Ker so Wencela Šolarja v prvih letih študija v Ameriki podpirali domači, je tudi sam čutil dolžnost, da jim takoj, ko bo pri kruhu, v največji meri povrne za vso dobroto in ljubezen. Kot mladenič je v pismu leta 1895 zapisal: »*Posebno se zahvalim Vam oče, ker res še sedaj tako požrtvovalno delate za me. Vendar obetam Vam da ne bo brez plačila. Vse, vse bodele enkrat dobili nazaj ne od mene pač pa od Boga.*«⁶¹ Svoje obljube ni pozabil – v večini pisem od leta 1902 je bila priložena denarna podpora v obliki bankovcev ali čeka.

Pošiljanje dolarjev ali čekov v pismih je bilo preprosteje in ceneje, saj je bilo potrebno bančno nakaznico plačati. Zato pa je bilo pošiljanje denarja s pomočjo nakaznice bolj varno, ker so bile tiste družine, ki so imele v Ameriki svojce, splošno znane daleč naokoli, denar ali čeki v pismih pa so pogosto zamikali izurjene zmikavte. O tem se je prepričal tudi Wencel Šolar, ko je v enem izmed pisem, ki ga je poslal svojem, zmanjkal ček za 50 dolarjev. Ker se je isto pripetilo tudi z naslednjim čekom za 25 dolarjev, se je Wencel pošteno razjezil, navsezadnje 75 dolarjev tudi v Ameriki ni bil majhen denar. Ob tej priložnosti je zapisal: »*Po moji sodbi so Slovenci le na pol civiliziran narod, ker nimajo prirojene poštenosti. Namreč*

⁵⁴ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 18.–28. avgusta 1908.

⁵⁵ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 21. februarja 1902.

⁵⁶ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 23. aprila 1906.

⁵⁷ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 7. oktobra 1907.

⁵⁸ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 18.–28. avgusta 1908.

⁵⁹ IHRC, pismo Wencela Šolarja domačim, Vandergrift (Pennsylvania), 20. aprila 1907.

⁶⁰ Dnevne vesti, Slovenski narod, Ljubljana, 23. marca 1910, str. 3; Dnevne vesti, Slovenec, Ljubljana, 8. oktobra 1910, str. 5.

⁶¹ IHRC, pismo Jurija Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 9. avgusta 1895.

Slovinci okoli vlade. Tu pri nas v 'indijanski deželi' se take tatvine ne morejo zgoditi, pa če se, je država pripravljena vrniti vsaki vinar. Tudi banke nobenemu ne izplačajo nakaznic, razen če ga osebno poznajo, da je s čekom vse v redu.»⁶² Naslednja leta Šolar podobnih problemov v pismih ni več omenjal, zato je mogoče sklepati, da je izbral varnejši način za pošiljanje pomoči v domovino. Ker pa je denar iz Amerike pri Šolarjevih sosedih in znancih vzbujal vedno večjo zavist, je bratu predlagal: »*Kaj pa Jaka, ali bi ne bilo dobro včasih tudi na Selško pošto poslati, tako, da ne bodo Železnikarji mislili in se čudili denarju, ki ga prejemaš.*»⁶³

Čprav je Wencel predvsem v mladih letih redko razkrival svoje srce in svoje najgloblje občutke, pa pri prebiranju njegovih pisem jasno čutimo, da ga je v novi domovini med tujimi ljudmi velikokrat prevzelo domotožje in želja po snidenju z domačimi. Tudi mati in oče, zdaj že postarana, sta pred smrtjo želela še enkrat videti svojega sina. Žal pa so bile razmere takšne, da Šolarja v njegovi župniji ni imel kdo nadomeščati, pa tudi denarja za potovanje ni imel, zato so bili izgledi za obisk 'stare domovine' izredno majhni. Šolar se je tega zavedal in kljub lastnemu hrepenenju v pismu leta 1902 tolažil mater: »*Mati, vam se ni treba bati, da bi se ne videla več; Bog bo že vse tako dal, da gotovo prideva skupaj, le zanesite se na to.*»⁶⁴ Zgodilo pa se je tako, da Šolar matere ni več videl, čez nekaj mesecev je hudo zbolela in konec leta umrla.

Wenclova žalost je bila neizmerna, vendar pa tudi v naslednjih letih dušno pastirsko delo ni dopuščalo daljše odsotnosti, zato za obisk 'starega kraja' ni imel nobenih možnosti. Leta 1909 je očetu potožil, da ne more zapustiti župnije niti za dva tedna. »*Potem, ko enkrat vse spravim v red in se moram malo oddahnuti, in če me Bog pusti pri zdravju, bom začel misliti na dom. Torej oče le korajžlo! V dveh letih bova jagala za Gozelnom ali pa za Pašnim vrhom ali kjer hočete,*« je zapisal. Da bi potolažil silno domotožje, je domače vse pogosteje prosil za vesti iz rodne vasi, zanimalo ga je prav vse: o sosedih, kaj počno, kdo se je poročil, koliko je mladih, ki so se rodili po njegovem odhodu, koliko mladih iz vasi je obiskovalo šole, »*kaj je na tistem mestu, kjer mi je enkrat tekla zibelka in kjer sem prebil svoja najsrečnejša leta?*« V pismu je prvič po mnogih letih pisal o svojih sanjah: »*Da, ravno sinoči sem spet sanjal, da sva z Jakom lovila ribe ravno pod staro hišo in pod mostom.*« Hrepenenje po domačem kraju pa sta mu kalila nelagoden občutek in strah, da rodnega kraja in večine sovaščanov po dolgih letih bivanja v tujini sploh ne bo več prepoznal. »*Mnogo pa jih je v tem času že umrlo, med njimi moj največji zaklad – mati,*« je otožno zapisal.⁶⁵

Največja želja, obiskati 'stari kraj', se je Šolarju uresničila leta 1911, po osemnajstih letih bivanja v Ameriki. Ob prvem obisku svoje ljubljene 'stare domovine' ni želel ničesar prepustiti naključju, zato je karto kupil že v začetku leta in pripravil podrobni načrt svojega potovanja, o katerem lahko beremo v pismu očetu. Iz New Yorka je Wencel z ladjo odpotoval 20. maja. Izbral je pot do Neaplja, dolgo 7500 km, si na poti ogledal Vezuv, Monte Cassino in bral mašo na grobu sv. Benedikta. V Rimu je ostal sedem dni in obiskal prijatelja patra Ambroža, ki je na Ameriškem zavodu predaval moralno teologijo. Nato je potoval preko Lorette, Benetk, Trsta in Ljubljane v domače Rudno. V domačem kraju je ostal do srede avgusta, v Ameriko pa se je vračal preko Švice po Renu do Bremna in od tod z ladjo do New Yorka. In čeprav je bilo veselje nad potovanjem neizmerno, se je v pismu, ki ga je očetu poslal februarja 1911, pošalil, da pride le, če bo lahko lovil ribe v rudenskem potoku, v nasprotnem primeru pa da bo ostal kar v Ameriki. Obenem pa je očeta podražil, da najbrž

⁶² IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Peru (Illinois), 1925, natančen datum ni znan.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Beatty (Pennsylvania), 21. februarja 1902.

⁶⁵ IHRC, pismo Wencla Šolarja domačim, Peru (Illinois), 20. maja 1909.

doma nimajo črvov, zato da jih bo prinesel kar s seboj. Najbolj pa se je veselil domačih gozdov – očeta je prepričeval, da je še vedno več gozdarskih del: »*Le cveke ne bom več špičil, ker še sedaj vem, koliko sem jih z obročem po glavi dobil od ... da, Jaka ti že veš od koga,*« se je Wencel spominjal svoje nesreče v mladosti.⁶⁶

Za konec bi povzel, da si je lahko družina Šolarjevih iz vasice Rudno v Selški dolini iz pisma Wencela Šolarja ustvarila dokaj realno sliko o življenju v Ameriki, predvsem po zaslugi njegovega izčrpnega in slikovitega, obenem pa zelo objektivnega pisanja. Njegove ocene ameriških razmer na prelomu stoletja se po mojih dosedanjih raziskavah tudi ne razlikujejo bistveno od pisanja drugih laičnih priseljencev. Največja razlika pa je seveda v slogu in slovnični pravilnosti pisanja, ki je bila pri Šolarju, čeravno je večji del šolanja opravil preko 'velike luže', na zavidljivi ravni. Rečemo lahko, da je kot duhovnik spadal med slovenskimi priseljenci v Ameriki v tedanjem času med redke izobražence, znanje več tujih jezikov, vključno z latinščino, ter odlično poznavanje svetovne zgodovine in geografije, pa ga prišteva v sam vrh najiminennejših slovenskih duhov v Ameriki.

Na drugi strani pa imamo njegove domače, katerih zorni kot in sposobnost vživljanja v njegova doživetja je omejevala tesna dolina, v kateri so živeli, in je predstavljala okvir vseh njihovih življenjskih izkušenj. Kaj so si predstavljali, ko je opisoval svoja potovanja po Ameriki, sami pa še v Ljubljani niso bili? Kako so sprejemali njegovo navdušenje, ko je opisoval električno železnico v Chicagu, sami pa so njegova pisma prebirali ob medli svetlobi petrolejke? In kaj so razmišljali, ko je opisoval svoje vožnje z avtomobilom in motorjem, sami pa še kolesa niso imeli? Kako so se počutili, ko jim je pošiljal šušteče zelene dolarje, ki so pri sosedih vzbujali zavist, obenem pa mamili hrepeneča srca na pot v daljni svet? Se jim je v dolgih osemnajstih letih brez snidenja s svojimi pismi uspel približati ali so čutili, da jim je z vsakim novim doživetjem še bolj tuj? Ker so se nam po skoraj stotih letih ohranila samo njegova pisma, je vsak odgovor na vprašanja, ki se nam porajajo, samo domneva. Sklepamo pa lahko, da so njegova duhovniška pot in življenjske izkušnje pri domačih vzbujale veliko spoštovanje in občudovanje – v duhovnika sta bila posvečena dva njegova nečaka – 1918 je bil v Ljubljani posvečen Jakob Šolar – leta 1926 pa v Združenih državah Janez Šolar.

Summary

Letters of Wencel Šolar O.S.B. from America (1895–1911)

»Dear Family, I know That You Are Anxiously Awaiting My Letter.«

Darko Friš

In the Hapsburg Monarchy, part of which was also Slovenia, the image of America (the term »America« was generally used at the time, denoting the U.S.A.) had already been formed as early as the second half of the 19th century. This image was formed to a great extent on the basis of deeply rooted stereotypes from the times of the first great conquerors. A clearer, more real picture of this »heavenly land« was slowly emerging in Slovenia only in the last years of the 19th century when new means of communication enabled Europe to obtain more information. Letters from priests of Slovene origin who worked »across the big puddle« furthered a more objective image of America; especially interesting are those addressed to former classmates, colleagues, friends and, above all, relatives. Unfortunately most of the latter have not been preserved, but among the personal correspondence which has been preserved are the letters written by Benedictine priest Wencel Šolar O.S.B. to his

⁶⁶ IHRC, pismo Wencela Šolarja očetu Matiji, Peru (Illinois), 20. februarja 1909.

family in Rudno, a small village in Selška dolina in Gorenjsko (Upper Carniola). So what was the image of America created on the basis of these letters among the members of this poor farming family?

The letters contain notes about a number of more or less important things and events. I have tried to discern the image of America gleaned from these letters to the Šolar family, mostly based on Šolar's descriptions of his pastoral work in America, impressions of his »new homeland,« his relationship toward Slovene immigrants and immigration, and his descriptions of everyday immigrant life in America. The correspondence thus analysed reveals that the Šolar family from Rudno obtained a rather accurate image of life in America, especially due to Šolar's detailed, picturesque and at the same time extremely objective reports. According to my previous research these descriptions of living conditions in America do not differ substantially from the reports of other lay immigrants. The most obvious difference, of course, is in the style and grammar accuracy of Šolar's letters which were of high quality even though he had completed most of his schooling in the U.S. It can be safely said that as a priest Šolar was one of the very few intellectuals among Slovene immigrants in America. Due to his fluency in several languages – Latin as well – and excellent knowledge of world history and geography he ranks among the most prominent Slovene thinkers in America.

His family, on the other hand, had lived in a narrow valley which confined their point of view and their ability to fully comprehend his experiences, representing the extent of their experience in life. What did they imagine when they read about his travels through America, but they had never even been to Ljubljana? How could they share his enthusiastic descriptions of electrical trains in Chicago while they themselves had to read his letters by the meagre light of a kerosene lamp? What were they thinking during his descriptions of his automobile and motorcycle rides, themselves not owning even a bicycle? How did they feel about receiving rustling green dollar bills, the envy of their neighbours, which tempted their yearning hearts for a journey into faraway lands? Did his letters manage to make him closer to them during the long eighteen years without seeing each other in person, or did he become even more distant? Since his letters are the only thing that has been preserved after almost a century we can but imagine the answers to these questions. Due to the fact that two of his nephews became priests as well – Jakob Šolar was ordained in Ljubljana in 1918, Janez Šolar in 1926 in the U.S.A. – we can safely presume that his priesthood and life experiences evoked a deep respect and admiration among the members of his family.

Časopis za zgodovino in narodopisje – ČZN

Review for History and Ethnography

Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN) je začel izhajati leta 1904 in je ena najstarejših slovenskih znanstvenih revij. Do okupacije je Zgodovinsko društvo v Mariboru izdalo 35 letnikov, novo vrsto pa je leta 1965 začelo izdajati takratno Združenje visokošolskih zavodov (od 1975 Univerza) v Mariboru ob sodelovanju Zgodovinskega društva v Mariboru. Na leto izideta dve številki.

Revija objavlja razprave in študije iz zgodovine, etnologije, umetnostne zgodovine, arheologije, geografije in jezikoslovja, kakor tudi knjižne ocene in poročila ter jubilejne zapise. Nova je rubrika *Diskusije*, kjer strokovno ocenjujejo objavljene razprave iz prejšnjih števil. Rubriki *Kongresi, simpoziji, društveno življenje* in *Obvestila* prinašata novice o dogajanjih v strokah, ki jih revija pokriva. Tematika ČZN se sicer območno navezuje večidel na severovzhodno Slovenijo s Koroško, Celjem in njegovo širšo okolico, velikokrat pa seže tudi prek teh meja.

Sedež uredništva: **Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija**; telefon: (+386) 62 2293658; faks: (+386) 62 28180.